

Per Lindström

Vilse bland begreppen

Ingmar Persson¹ är missnöjd med mitt sätt att bemöta hans kritik av "Röda Turken och Viljans Frihet".² Han tycker att vad jag presterat är så uselt att ett genmäle egentligen är överflödigt, men åstadkommer ändå ett sådant "för säkerhets skull". "Han satsar allt på att förvränga och förlöjligen min utläggning av hans idéer ...", klagar Persson, "och har synbarligen ingen ork kvar att precisera sin egen position". Jag var dum nog att tro att det skulle räcka med att påpeka på vilka punkter Persson hade misstagit sig och varför—men det gjorde det alltså inte och jag får försöka en gång till.

En huvudtes i RTVF är att (det för diskussionen om viljans frihet relevanta) begreppet *fri* inte är ett deskriptivt begrepp. Det är denna tes Persson av någon anledning inte kan förstå. Han beskyller mig för att vackla mellan en "agnostisk" och en "förnekande" inställning till påståendet att vi har en fri vilja och han beskyller mig för att inte förstå detta eller att inte vilja erkänna att jag förbisett denna distinktion. Det är överhuvudtaget anmärkningsvärt med vilken lätthet Persson kommer till slutsatsen att hans "motståndare" begär elementära logiska fel, är oförmögen att iakttä de enklaste distinktioner och inte ens vet vad "agnostisk" betyder.

Persson inför, alldeles i onödan, en egen "tolkning" av min tes (VL). Enligt Perssons "tolkning" innebär denna tes att begreppet *fri* "inte är tillämpligt på världen". Nu kan ett begrepp vara "inte tillämpligt på världen" av flera (helt) olika skäl: världen kan råka vara sådan att ingenting faller under begreppet, begreppet kan vara motsägelsefullt, icke-deskriptivt osv. Uttrycket "inte tillämpligt på världen" är alltså, i denna mening, ett mångtydigt uttryck. Det är därför, och i ljuset av hans påföljande funderingar, som jag beskyller Persson för att med sin "tolkning" ha introducerat en "fatal" mångtydighet, en beskyllning som han "ställer [sig] helt frågande inför" (MVI).

¹ "Mycket väsen för ingenting" (MVI), detta nr av FT.

² RTVF, FT 1988:2, se "Viljefrihet à la Lindström" (VL), FT 1988:4, och "Perssons svårigheter" (PS), FT 1991:3; tyvärr har stycket mitt på sid 21 i PS blivit vanställt av ett antal grova korrekturfel; den korrekta versionen återfinns i FT 1991:4.

Jag skall alltså nu helt kort försöka förklara (för Persson) vad jag, och naturligtvis inte bara jag, menar med ett deskriptivt (beskrivande) begrepp. Begreppet *rund* t ex är ett deskriptivt begrepp. Säger man att jorden är rund, är detta avsett som en beskrivning av jorden och det är dessutom en sådan beskrivning. Påståendet är sant eftersom jorden har den mot begreppet *rund* svarande *egenskapen rund*. (Det är här, tyvärr, nödvändigt att skilja mellan ett begrepp och motsvarande egenskap eftersom vi kommer att stöta på begrepp till vilka det inte finns någon motsvarande egenskap.) Av liknande skäl är också begreppen *röd*, *längre än*, *samtidigt med* osv osv deskriptiva begrepp.

Så långt inga problem, hoppas jag. Nu finns det emellertid begrepp som, som Persson (av en händelse?) alldeles korrekt uttrycker saken, "normalt, men med orätt, betraktas som deskriptiva" (VL). Sådana begrepp kallar jag kvasi-deskriptiva (RTVF). Till dessa brukar man t ex räkna s k estetiska begrepp. Det finns, enligt denna uppfattning, inga estetiska egenskaper: de estetiska "egenskaper" hos ett konstobjekt, som vi tycker oss uppfatta tillkommer i själva verket inte objektet i fråga, de är "egenskaper" som vi "projicerar på" objektet: skönheten finns i betraktarens öga. Ett "påstående", i vilket ett givet konstobjekt (skenbart) tillskrivs en estetisk egenskap, är alltså, när allt kommer omkring, inte en beskrivning av detta objekt. Ett annat exempel på en kvasi-deskription är Perssons tal om "den koleriska tonen" i PS.

Som jag framhållit i RTVF och upprepat i PS kan resultatet av Humes tankar om begreppen *orsak* och *kausal nödvändighet* sägas vara att dessa begrepp är icke-deskriptiva. Min synnerligen enkla tanke är nu att detta betraktelsesätt kan generaliseras till (det relevanta) begreppet *fri*; och det, naturligt nog, av skäl som är nästan identiska med de överväganden som leder till slutsatsen att t ex begreppet *orsak* inte är ett deskriptivt begrepp. För övrigt tror jag att också begreppet *handling* är ett kvasi-deskriptivt begrepp (RTVF).

En konsekvens av att begreppet *fri* inte är deskriptivt är att satser på formen "H är en fri handling" saknar sanningsvärde, de är varken sanna eller falska och uttrycker alltså (egentligen) inga påståenden. Nu kan man förstås inta en "agnostisk" eller "förnekande" hållning visavi ett givet "påstående" endast om man betraktar detta "påstående" som sant eller falskt. Det följer alltså att jag inte intar, och inte kan inta, vare sig en "förnekande" eller en "agnostisk" hållning till "påståendet" att vi har en fri vilja; dessa båda inställningar "förutsätter ju att *fri* är ett deskriptivt (beskrivande) begrepp" (PS); en "skälsångivelse" som

för Persson "ter sig mysteriös" (MVI). Satsen "Begreppet *fri* är tillämpbart" å andra sidan, som Persson behandlar som om den vore (i stort sett) likvärdigt med "påståendet" att vi har en fri vilja, har ett bestämt sanningsvärde; den är falsk.

Detta är alltså kontentan av de "minst petiga av [mina] många mycket petiga anmärkningar" (MVI): Persson har inte förstått tesen att begreppet *fri* inte är ett deskriptivt begrepp; och vad värre är, han har inte förstått att han inte förstått denna tes.

Persson misstänker att jag inte har ägnat särskilt mycket uppmärksamhet åt hans "analys av friheten" i VL, och däri har han alldeles rätt. Skälet är bl a att där "vimlar" av begrepp och uttryck som är precis lika problematiska (och kvasi-deskriptiva) och i precis lika stort behov av "analys" som begreppet *fri*; dessutom tycker jag mig ha sett den förut. Och att "sunda förnuftsansvars- och frihetsbegrepp" skulle innehålla "kompatibilistiska ingredienser som är tillräckliga för att ge innebörd åt talet om ansvar och frihet" (VL) tror jag helt enkelt inte på: vår "inkompatibilistiska" syn på oss själva och andra som fria, autonoma agenter sitter mycket djupare än så.³

³Se, förutom RTVT, också "Att välja och att kunna", *Cum Grano Salis* (red C Åberg), 1989, "Two questions concerning free will", 1990, och Frankfurt's example", 1991, Institutionen för Filosofi, Göteborgs Universitet.